

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Застрожнікова Ірина Володимирівна,

к. держ. упр.,

*доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права,
Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного,*

м. Мелітополь

ORCID 0000-0002-9988-5288

УДК 351

doi: 10.34213/tp.20.03.17

ДЕРЖАВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Визначено завдання та основні проблемні аспекти управління регіональною освітньою сферою в Україні. Детально розкрито поняття “регіон, що навчається”. Встановлено, що формування оптимальної моделі державного управління освітою в регіоні доцільно здійснювати, збагачуючи зміст навчального процесу місцевою специфікою та спираючись на найкращі освітні традиції території, та що на характер формування регіонального освітнього простору в областях і районах України активно впливають екзогенні й ендогенні фактори і процеси всередині освітньої системи загалом. Визначено структуру регіональної системи освіти, що включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади, інші навчальні заклади як центри освіти в позаурочний та позанавчальний час, клуби та об’єднання за місцем проживання, культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади тощо. Розглянуто обсяги фінансування регіональної освітньої програми на прикладі Дніпропетровської області.

Ключові слова: державне управління, освіта, освітня сфера, регіональний рівень, регіон, що навчається.

Постановка проблеми. В Україні виникла велика необхідність реформування освіти та введення сучасних шляхів впливу державного регулювання на освітні процеси. Розвиток освіти має відбуватися виключно в інноваційному напрямі, враховуючи процес децентралізації влади в Україні, який наразі активно триває. У сфері освіти нині існує три рівні державного управління – національний, регіональний та районний [2]. Поліпшення системи розвитку регіональної освіти в Україні є важливим питанням для наукового дослідження. Державна політика України, спрямована на розвиток регіональної освіти, на нинішньому етапі потребує вдосконалення, адаптації до суспільних реалій і викликів часу та водночас – збереження найкращих здобутків минулого, перегляду стратегічних цілей і програмних дій державної та регіональної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, суперечності й недоліки, що існують сьогодні у вітчизняній освітній системі та що стали результатом її майже 30-річного становлення й розвитку, усе більше привертають увагу українських авторів, які ведуть наукові дискусії щодо отриманих і очікуваних результатів та наслідків у реалізації обраної Урядом стратегії розвитку освіти (модернізація, реструктуризація чи антикризова адаптація),

© Застрожнікова І. В., 2020

обраного європейського вектора, необхідності в комерціалізації освіти тощо. Цю проблему висвітлювали у своїх працях Ю. Доляк, Д. Карамішев, В. Бульба, О. Поступна, В. Сиченко, В. Ростовська та ін. Та попри низку захищених упродовж останніх років дисертаційних досліджень усе ще недостатньої уваги у вітчизняній літературі приділяється дослідженню функціонування й розвитку такого рівня в освітній структурі, як регіональна освіта, що відіграє важливу роль у духовному, інтелектуальному та фізично-психологічному розвитку особистості в регіонах України.

Головною **метою цієї статті** є дослідження державного управління освітньою сферою на рівні регіону.

Виклад основного матеріалу. Освітній простір, якщо немає штучного втручання або обмежень доступності комунікацій, фінансових можливостей, мовних обмежень, не може збігатися (у сучасному світі комунікацій) із географічними або політичними кордонами. Освітній простір у закритій економічній системі може характеризуватися низкою факторів: національний колорит, релігійний вплив, рівень економічного розвитку, культура населення, соціально-культурна спільність тощо. Але в цілому наразі стверджувати про закритість економічного, а тим паче інформаційного простору не можна.

Звертаючися до відповідного зарубіжного досвіду, слід вказати, що у світі завершується перехід до постіндустріального суспільства, який супроводжується трансформацією всіх сфер життя суспільства, у т. ч. й освіти. Щобільше, освіта є основою для цих змін. Одним з яскравих прикладів цього є поява концепції регіонів, що навчаються, що є основою побудови економіки знань, до досягнення якої наразі прагнуть усі розвинені країни світу. Успішний економічний розвиток США, Японії, Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії, Австралії й інших країн засновано на знаннях і використанні концепції регіонів, що навчаються.

Поняття “регіон, що навчається”, нерозривно пов’язано з поняттями “суспільство знань”, “економіка знань” і є багатоаспектним і міждисциплінарним. Відмітною рисою регіону, що навчається, є співробітництво різних суб’єктів: освітніх установ, науково-дослідних центрів, підприємств та урядових і неурядових організацій у розробленні рішень і одержанні нових знань для вирішення місцевих проблем.

Регіон, що навчається, об’єднує в собі різноманіття політичних, економічних, фінансових, соціальних, екологічних, культурних, освітніх і технологічних факторів. Він передбачає різноманітність стилів життя, амбіцій, навичок, можливостей кар’єрного зростання й різноманітності соціального й культурного життя [4, с. 135].

Основною відмінністю концепції регіонів, що навчаються, є те, що вона виходить за межі обов’язку забезпечувати освітою і професійною підготовкою тільки тих, хто цього потребує. Навчання всього населення регіону стає її завданням. У результаті створюється культурне й економічне середовище, що сприяє реалізації людського потенціалу всіх громадян, а також середовище для розвитку інновацій. Освіта виступає в місцевому співтоваристві в ролі об’єднального фундаменту, який пов’язує багаторазові й багатоступінчасті процеси навчання в установах освіти, на робочому місці й у родині в єдине ціле. Участь у будь-яких освітніх програмах, реалізованих у регіоні, набуває характеру соціальної взаємодії та стає важливим складником щоденної діяльності соціуму. Це становить суть поняття “освіта протягом усього життя”

на регіональному рівні, яке сприяє розвитку й підвищенню конкурентоспроможності регіону, підвищенню якості життя його жителів.

Концепція регіонів, що навчаються, розглядає всі рівні освіти, кожний з яких робить свій внесок у вирішення поставлених завдань. Водночас сам по собі високий рівень освіти не сприяє економічному зростанню. Найважливішою стає можливість його додання до виробництва товарів і послуг. У зв'язку з цим підкреслюється практичний бік навчання й заохочення креативності на всіх рівнях освіти. Проте високий рівень освіти відіграє найважливішу роль у сприянні інноваційному процесу, а в результаті формуються регіональні інноваційні системи [1, с. 9].

У рамках зарубіжної концепції регіонів, що навчаються, освіта уже не є прерогативою адміністративного управління, вона проходить через усі сфери регіонального самоврядування й впливає на конкурентоспроможність регіонів, яка станом на початок 2020-х рр. у високорозвинених країнах усе сильніше закріплюється як базова умова їхнього стійкого функціонування.

Що стосується України, то її систему освіти тісно пов'язано з природними, соціально-економічними, історичними, історико-географічними, соціокультурними умовами регіону, у якому вона функціонує. Усе це мають враховувати регіональні органи управління освітою, здійснюючи державну освітню політику на місцях. Однак слід визнати, що її реалізація ускладнюється нерівномірністю розвитку регіонів. Тому формування оптимальної моделі державного управління освітою в регіоні доцільно здійснювати, збагачуючи зміст навчального процесу місцевою специфікою та спираючись на найкращі освітні традиції території. За вітчизняним законодавством, регіональна система освіти включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади, інші навчальні заклади як центри освіти в позаурочний та позанавчальний час (загальноосвітні навчальні заклади, школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні навчальні заклади та вищі заклади освіти різних рівнів акредитації), клуби та об'єднання за місцем проживання, культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, фонди, асоціації, діяльність яких пов'язано з функціонуванням регіональної освіти, а також відповідні органи управління регіональною освітою і науково-методичні установи [6].

Регіональна освіта знаходиться в діалектичному взаємозв'язку із загальноукраїнською системою освіти як частина й ціле. За основним змістом регіональна освіта являє ту частину знань, що доступна на даній території для громадянина або нерезидента країни, у т. ч. й у частині можливого доступу до мережевих каналів світового інформаційного поля знань, що складається під впливом глобалізації.

Як показує аналіз розвитку регіональної освіти, її якісні параметри, можливості нарощування необхідного людського потенціалу переважно залежать від держави як інституту, що володіє реальними економічними, фінансовими, організаційними й інформаційними можливостями управління знаннями на всіх територіях країни. У цьому сенсі, державна регіональна освітня політика України виступає основним двигуном і ресурсом формування людського потенціалу через створення соціально-економічних і технологічних умов якісного навчання, відтворення й реалізацію предметних знань, що включають у себе їхнє збереження та збільшення в регіоні та у масштабах країни в цілому. Однак у кожному регіоні освітні процеси не мо-

жуть здійснюватися рівнозначно. Це пов'язано насамперед із відмінністю за кількісним і якісним станом географічних, історичних, соціокультурних, демографічних, етнічних, економічних та інших елементів, умов і факторів розвитку кожного регіону, що, власне, і породжує регіональні особливості у всіх сферах суспільного життя, зокрема й освіти.

На характер формування регіонального освітнього простору в областях і районах України активно впливають екзогенні й ендогенні фактори і процеси, що відбуваються всередині освітньої системи в цілому, а саме:

- глобалізація й уніфікація освіти (Болонський процес);
- формування освітнього процесу “під людину”, відповідно до економічної ситуації в регіоні;
- зростання вимог до якості підготовки фахівців;
- розвиток регіональних систем освіти з урахуванням специфіки регіону. Визнання специфічних властивостей регіону й відображення в освіті особливостей регіону;
- перетворення вищої освіти на частину іміджу і підготовки фахівців, освіта на основі пріоритету особистості, а не лише попиту на ринку праці.

У роки незалежності в Україні сформовано державну політику в галузі освіти, визначено пріоритети розвитку, створено нормативно-правову базу. Варто відзначити, що в Україні система знань, умінь, навичок, цінностей і норм поведінки, визнаних суспільством, передбачена державними навчальними програмами. Для розширення цих знань, а також для розвитку індивідуальних здібностей, задоволення потреб особистості й забезпечення розумного відпочинку в різних областях нашої країни сформовано програми розвитку регіональної освіти.

Міністерство освіти і науки (МОН) України на постійній основі проводить регіональні наради-семінари щодо організації навчання на місцевому рівні. Зокрема, 9 грудня 2019 р. на базі КНТЕУ пройшла регіональна нарада-семінар відносно організації вступної кампанії 2020 р., яку провели представники МОН України для представників закладів освіти міста Києва, Київської, Житомирської, Чернігівської, Черкаської, Вінницької областей. Зокрема, було роз'яснено основні положення та зміни в Умовах прийому до закладів вищої освіти на 2020 р., а також дано відповіді з питань щодо проведення вступної кампанії 2020 р. Паралельно з цим МОН України регулярно проводить серію виїзних регіональних нарад-семінарів з організації вступних кампаній (як правило, наприкінці поточного року – щодо умов наступного) [5].

На рівні регіону державне управління позашкільною освітою відповідно до українського законодавства здійснюють обласні, Київська, міські, районні державні адміністрації та підпорядковані їм органи управління, у сфері управління яких перебувають навчальні заклади, а також органи місцевого самоврядування. Діяльність їх повинно бути спрямовано на забезпечення фінансової, матеріально-технічної, кадрової, соціально-захисної, юридичної підтримки системи освіти на місцевому рівні. Наприклад, у Дніпропетровській області таким органом є Департамент науки і освіти Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

Регіональна цільова соціальна програма “Освіта Дніпропетровщини до 2021 року” має своїм завданням формування умов для розвитку особистості, адаптації кожного громадянина до суспільства, побудованого на знаннях та активній участі у сферах соціального й економічного життя області та держави. Обсяги фінансування програми відображено в таблиці.

Загальні обсяги фінансування програми
“Освіта Дніпропетровщини до 2021 року” [6]

Обсяг фінансування усього (млн грн)	За роками виконання, млн грн								
	I етап (2013–2015)	2016	2017	2018	Усього II етап (2016–2018)	2019	2020	2021	Усього III етап (2019–2021)
820,7	88,7	104,3	123,4	198,0	425,7	94,4	101,4	110,5	306,3

Серед напрямів програми:

- осучаснення та модернізація навчально-практичної бази закладів освіти;
- поліпшення позашкільної й виховної освіти;
- підвищення іміджу професійної (професійно-технічної) освіти;
- підтримка обдарованих і талановитих дітей й учнівської молоді, а також стимулювання розвитку їхнього інтелектуального та творчого потенціалу;
- розвиток професійної компетентності педагогів;
- підтримка інновацій, здійснення наукових досліджень та забезпечення науково-методичного супроводу освітньої діяльності.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що в Дніпропетровській області спостерігається позитивна тенденція до забезпечення умов для збереження чинної мережі освіти та її розвитку відповідно до вимог суспільства, запитів особистості та потреб держави й області. З цією метою серед основних завдань Департаменту науки і освіти Дніпропетровської обласної державної адміністрації у 2020 р. та в подальшому є організація якісної науково-методичної допомоги педагогічним працівникам, які працюють у навчальних закладах, забезпечення консолідації та дієвої взаємодії соціальних і наукових партнерів з метою інтенсифікації розвитку системи освіти області, її інтеграції в європейський науково-освітній простір, зміцнення конкурентоспроможності регіону за рахунок підвищення ефективності використання його науково-технічного та інноваційного потенціалу тощо.

Станом на 2020 р. серед негативних тенденцій розвитку освіти в Дніпропетровському регіоні, як і на загальнодержавному рівні, можна визначити її фінансування та матеріально-технічне забезпечення, що у принципі є взаємозалежним. Останнім часом про недосконалість започаткованого механізму фінансування освіти висловлюються як педагогічні працівники й науковці, так і представники державної влади та політики. Значну невизначеність щодо функціонування системи освіти в поточному році пов'язано з обмеженнями, викликаними поширенням коронавірусної інфекції. Крім того, на забезпечення ефективного функціонування й розвитку системи регіональної освіти впливає недостатнє її фінансування та недостатнє використання можливостей щодо розширення мережі закладів освіти на рівні регіону.

Освіта в регіональній системі не тільки впливає на формування ринку праці з його цілями й завданнями, але й відбиває вже досягнуті випускниками результати на цей момент часу в регіоні. Розвиток регіону дозволяє стверджувати, яких фахівців, з яким рівнем знань і вмій було випущено до цього.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, розвиток регіональної освіти в нашій країні є важливим складником як загальнонаціональної освітньої сфери, так і соціально-культурного розвитку окремих областей і районів України. Успішний державний менеджмент на регіональному рівні покликано зробити освіту на регіональному рівні більш якісною та доступною. Безсумнівно, ця тема має великі перспективи для подальших досліджень, особливо враховуючи те, що регіоналізація освіти є важливим трендом упродовж останніх десятиліть.

Список використаних джерел

1. Долиняк Ю. О. Розвиток регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2018. 20 с.
2. Застрожнікова І. В., Ульянченко Ю. О. Сучасний стан державного регулювання освітніх новацій в Україні. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук.пр.* Харків : Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр". 2019. № 2 (56). С. 192–198.
3. Ковальов О. Регіоналізація і регіональна політика в сучасних умовах. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період: проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці : у 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж.* Львів ; Луцьк, 2001. Вип. 29, т. 1. С. 42–47.
4. Поліщук К. Державна регіональна політика: європейський досвід. *Людина і політика.* 2002. № 1. С. 132–142.
5. Представники МОН роз'яснюватимуть у регіонах умови прийому до вишів у 2020 році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/predstavniki-mon-rozjasnyuvatimut-u-regionah-umovi-prijomu-do-vishiv-u-2020-roci>.
6. Розвиток системи позашкільної освіти на регіональному рівні як необхідний елемент у вихованні особистості / Карамишев Д. В., Бульба В. Г., Поступна О. В., Ростовська В. І. *Державне будівництво : електрон. фах. вид.* Харків : Вид-во ХарPI НАДУ, 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_35.

References

1. Dolyniak, Yu.O. (2018). Rozvytok rehionalnykh rynkiv osvitykh posluh v umovakh yevropeiskoi intehtratsii [Development of regional markets of educational services in the conditions of European integration]. *Candidate's thesis.* Lutsk: Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
2. Zastrozhnikova, I.V., Ulianchenko, Yu.O. (2019). Suchasnyi stan derzhavnoho rehuliuванняosvitykh novatsii v Ukraini [The current state of state regulation of educational innovations in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, 2(56), 192–198. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr" [in Ukrainian].
3. Kovalov, O. (2001). Rehionalizatsiia i rehionalna polityka v suchasnykh umovakh [Regionalization and regional policy in modern conditions]. *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period: problemy yevropeiskoi intehtratsii i transkordnonni spivpratsi*, 29, 1, 42–47. Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t rehion. doslidzh. Lviv; Lutsk [in Ukrainian].
4. Polishchuk, K. (2002). Derzhavna rehionalna polityka: yevropeyskyi dosvid [State regional policy: European experience]. *Liudyna i polityka*, 1, 132–142 [in Ukrainian].
5. Predstavnyky MON roziasniuvatymut u rehionakh umovy pryjому do vyshiv u 2020 rotsi. (2019). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/predstavniki-mon-rozjasnyuvatimut-u-regionah-umovi-prijomu-do-vishiv-u-2020-roci> [in Ukrainian].
6. Karamyshev, D.V., Bulba, V.H., Postupna, O.V., Rostovska, V.I. (2013). Rozvytok systemy pozashkilnoi osvity na rehionalnomu rivni yak neobkhidnyi element u vykhovanni osobystosti [Development of extracurricular education at the regional level as a necessary element in the education of the individual]. *Derzhavne budivnytstvo*, 1. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr". URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_35 [in Ukrainian].

Zastrozhnokova I. V.,

*PhD in Public Administration, Associate Professor of Public Administration, Administration and Law Department, Taurian State Agrotechnological University, Melitopol
ORCID 0000-0002-9988-5288*

FOREIGN EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF HIGHER EDUCATION

In the field of education, there are currently three levels of government: national, regional and district. Improving the system of regional education in Ukraine is an important issue for research. The article identifies the tasks and main problematic aspects of the management of regional education in Ukraine. The concept of "learning region" is described in detail. It is noted that the successful economic development of the United States, Japan, Germany, Britain, France, Italy, Australia and other countries is based on knowledge and use of the concept of "learning regions". The main difference between the concept of "learning regions" is that it goes beyond the obligation to provide education and training only to those who need it. Training of the entire population of the region becomes its task. As a result, a cultural and economic environment is created, which promotes the realization of human potential of all citizens, as well as an environment for innovation. It is established that the formation of the optimal model of public education management in the region should be carried out, enriching the educational process. territory, and the nature of the formation of the regional educational space in the regions and districts of Ukraine is actively influenced by exogenous and endogenous factors and processes occurring within the educational system as a whole. Education in the regional system affects the formation of not only the labor market reflects the results already achieved by graduates at this point in time in the region. The structure of the regional education system is determined, which includes state, communal, private out-of-school educational institutions, other educational institutions as extracurricular and extracurricular educational centers, clubs and associations at the place of residence, cultural-educational, physical culture-health, sports and other educational institutions, etc. The volumes of financing of the regional educational program on the example of Dnipropetrovsk region are considered. Successful public management at the regional level is designed to make education at the regional level better and more accessible.

Keywords: public administration, state regulation, higher educational establishments, higher education institutions, foreign experience, educational services.

Надійшла до редакції 10.09.2020 р.